

A Korrobori árvája

Első két filmjét még Nemes Jeles László néven forgatta a fiatal rendező, aki időközben elhagyta apja, a kiváló filmrendező, Jeles András által ráhagyott nevet, s lett belőle Nemes László. A rendező Oscar-díjat kapott az első filmért, amely Auschwitz poklát mutatta meg úgy, ahogyan előtte senki más. A második film feledhető hangulatrájz volt a boldogtalan-boldog békeidőkből. Most megérkezett a harmadik film, mely méltó az elsőhöz, sőt meg is haladja azt, jóllehet Oscar-díjra nem számíthat, bár jelölte a díjra a Magyar Filmin-tézet, mely ez esetben méltó projekt-re adott közpénzt.

110

A *Saul fia* esetében nem volt kétséges a nemzetközi siker, hiszen az Auschwitz-mém része a holokauszt botránya által ébresztett nyugati lelkiismeret-furdalásnak, mely napjainkban sajnos lankadni látszik. Az *Árva* sem nélkülözi a holokauszt-tematikát, de a narratíva, melybe ágyazódik, túlságosan magyar, az Oscar-díjról szavazó Amerikai Film-akadémia tagjai számára érthetetlen.

Az *Árva* első pillantásra szabvány apatörténet, a szemünk előtt felcseperedett Andor traumájának forrása, aki csak fokról fokra, kínkeserve-sen jön rá az igazságra, hogy nem az a személy az apja, akivel esténként a lepukkant pesti bérház pincéjében a kazánház előtt beszélget. A filmben Nemes László saját apja történetét eleveníti fel, akitől, mint a film vége főcímében értesülünk, az alapötlet

is származik. A filmrendezést hivatásként választó fiú és ugyancsak filmrendező apa között bonyolult lehetett a viszony, amit jelez az apai név elhagyása, melyre a harmadik film esetében került sor.

A történet a ma divatos patch-workdramaturgia logikája szerint épül föl. Az egyes epizódok lazán fűződnek egymáshoz, sok az elvarratlan szál, miközben kezdetben alig érződik a tragikus feszültség, mely aztán egyre elviselhetetlenebbé válik, majd a film végén egy kivilágított óriáskerék vakító fényárjába fojtva látszólag megszűnik. A halott, virtuális apa helyére új, élő apa kerül, aki eltűnik a fényárban. A vég, pontosan úgy, ahogyan a *Saul fiában* is láttuk, káprázat, a tragédiának nincs, mert nem is lehet, vége.

Ez az, amit az Amerikai Filmakadémia tagjai is megértének. Joggal gondolhatják majd, hogy mindez kevés. A tagok között lehetnek műveltebbek, akik ha antik tanulmányokat nem is végeztek, de talán hallottak egy s mást harangozni az ókori görög drámákról, melyekben akár istenek, akár emberek szerepeltek. Ezekben a darabokban a tragédia mindig a szülők és a gyermekek közötti feloldhatatlan konfliktusból származik, melynek eredete, mint azt Anaximandrosz, a görög filozófusok doyenje oly éles szemmel vette észre, a keletkezés és az elmúlás körforgásában búvik meg. Mint a neves filozófus egyetlen ráánk marad mondatában írja: „Amiből a

dolgok létrejönnek, szükségszerűen abba kell pusztulniuk is, hiszen bűnhődniük kell és megítéltetniük jogtalanságaikért az idő rendje szerint.” Szüleikhez képest a fiúk (és a lányok) szükségképpen büntelenek, akik az utóbb születettek ártatlanságának kegyét élvezve kegyetlenül számonkérlik az apák és az anyák bűneit. Nemes László filmjében a bűnös az anya, akinek büntörténete tökéletesen beleillik az ókori görög tragikus sémába, ám ez is kevés, ha a Hollywood ízlésmintáin szocializálódott Oscar-díj-döntőnököktől pozitív döntésre számítunk.

Az ókori tragédiát a modern patchworkdramaturgiába ojtó forgatókönyv nem születhetett másutt, csak Magyarországon. Az összejt, melyből a Nemes László és társa, Clara Royer által írott történet fakad, Ady Endre 1924-ben a *Nyugat*-ban megjelent *Korrobori*¹ cikke. Ekkor a költő már hat éve halott volt, de a magyar-zsidó együttéléstről szóló profetikus szavai nagyon is éltek. Ady egy ausztráliai törzs, a korrobori tagjai által ropott orgiasztikus tánchoz hasonlítja a magyarok és a zsidók viszonyát. Kérdez, és a maga által feltett kérdésre mindjárt válaszol: „Micsoda gyávaság volt még meg nem mondani, hogy a Korroborit úzzük, járjuk pár évtized óta a Duna–Tisza táján? Itt két fajtátlan s egyformán idegen fajta szeretkezik egymással a Korrobori szabályai szerint. A már megcsinált kultúrák lemásolt zeneszerszámaival foglalt itt helyet

¹ A *Nyugat* közlése az 1924 januári számban: „Ady Endre kiadatlan cikke, amely most került elő a *Nyugat* 1917. évi kézirat-mappájából, közlését akkor vele egyetértően cenzúra-mentes időre halasztottuk.”

a zsidóság. S mi, akik magyaroknak nevezzük magunkat, gyűlölvé-vágyva ropjuk a szerelmi táncot. Itt egymást fojtogatva a szerelemtől, vagy új népet produkálunk vagy pedig utánunk az özönvíz. Az az erdélyi prédikátor nem ezt érezte-e, amikor együgyűen, de lelkesen, a zsidó-magyar atyafiságról írt könyvet? Ők, a zsidók, mint az ausztráliai asszonyok, kezelik a hangszereket. Mi a pusztuló férfi-médiumpok, táncolunk, haraggal és szerelemmel, gyűlölettel és vággyal – rogyásig. Kár, hogy kevesen vagyunk, sőt sehányan se vagyunk, mi táncolók, magyarok nincsenek Magyarországon. Az már nagyon is politika volna, kíméletlenül megmagyarázni, mi okból nincsenek, de nincsenek. Erejüket kiélt uralkodó osztályok, fölszabadulásra későn hozott, nyomorult parasztság, senyedő, mert haszontalan fajtákkal és fajtákból összevéresedett polgárok. Mi a fenéből, nyavalyából – hogy csúnyábbat ne mondjak – lehetnének itt kultúra-potenciás magyarok? Nemsokára ott tartunk, hogy még a Korroborit se táncolhatjuk, mulathatjuk tovább. Sváb, szepes, ruthén s isten tudja miféle korcs-magyarok rárohannak a magyarság nevében a muzsikálókra s összetapossák a hangszereket.”

A Korrobori-féle metaforikus szeretkezésnek magyarok és zsidók között a végzetes 1944-es év vetett véget, de nem egészen. Hitler, ha már a katonai fronton győzni nem tudott, az európai zsidók elleni háborúban akart teljes győzelmet aratni. A háború utolsó csatájára a Wehrmacht és a Gestapo által megszállt Magyarországon került sor, ahol a kollaboráns hatóságok minden igyekezete ellenére a németek számára

csak félsiker született. A vidéken élő zsidókat deportálták, a fővárosiak, ha megtizedelve is, de megmaradtak. Nyomaik a főváros egykori zsidónegyedében mind a mai napig láthatók, a Klauzál téren emlékmű, étterem, a környéken működő zsinagógák emlékeztetnek az egykor ott élő zsidókra.

A film cselekménye abban az időben játszódik, amikor a holokauszt iszonyatos eseményei még elevenen éltek a túlélő áldozatok, a kívülállók, a segítségnyújtók és az érthetően hallgatag elkövetők és cinkosaik emlékezetében. Meghatóan szépek a zsinagógában és a meghitt családi környezetben felvett jelenetek, melyekből Andor már semmit sem ért, de anyja igen. A fiúban lassan tudatosul anyja bűne, aki férjétől megfosztva egy durva, lelketlen jászberényi mészáros ágyában vészeltte át a vidéki zsidóságot nem kímélő deportálást.

A két óra két percig tartó film operatőre Erdély Mátyás, akinek 35 milliméteres filmre felvett képei valósággal beszippantják a nézőt az 1956-os forradalom hétköznapijaiba, melyek egy cseppnyi örömet sem engedve ontották magukból a fájdalmat, a szenvedést és az erőszakot. Nemes telitalálata a mészáros szerepére kiválasztott francia színész, Grégory Gadebois, akinek ormótlan testében időnként felcsillan valami szeretetre hajazó érzés. Magyar filmben utoljára Eperjes Károly játszott hasonló szerepet Bereményi

Géza 1988-ban bemutatott *Eldorádó* című filmjében. Gadebois egyenrangú partnere a büntelen bűnös anya szerepét alakító Waskovics Andrea, s a kettőjük közé keveredett Andor bőrébe bújó kiskorú Barabás Bojtorján, akire még nagy jövő vár, ha színész akar lenni.

A film roppant ereje abból az elmentmondásból táplálkozik, hogy Andor bűnösnek látja anyját, aki ellen azonban a magyar állam követte el a bűnt, amikor férjét, az állam polgárát zsidó származása okán elpusztította. A Korrobori végzet akkor teljeseedik be, amikor a megmentő megjelenik Andorék pesti lakásában, s a vérség jogán magának követeli a fiút meg anyját, aki vonakodva bár, de tehetetlen az erőszakosan fellépő hentessel szemben. Akiben időnként felcsillan az új családja iránt érzett szeretet. E ponton találkozunk a történetet működtető három dramaturgiai szál, ami után nem marad más hátra, mint a megbékélés a zsidó nő, a keresztény mészáros és a képzelt zsidó apja helyett a mészarost kényszerűen apjaként elfogadó fiú között, aki anyakönyvileg nem lett árva, de lelkében örökre az maradt.

Árva. Magyar filmdráma, 132 perc. Rendező: **Nemes László**. Forgatókönyv: **Nemes László, Clara Royer**. Operatőr: **Erdély Mátyás**. Szereplők: **Barabás Bojtorján, Waskovics Andrea, Grégory Gadebois**.